

11. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підруч. / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
12. Петриченко Л. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності / Л. Петриченко // Випуск LI. – Слов'янськ, 2010. – С. 33–40.
13. Попова В. И. Внеаудиторная деятельность студентов : теория и социально-педагогическая практика : дис. ... доктора пед. Наук : 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования / В. И. Попова – Оренбург, 2003. – 332 с.

Одержано редакцією 22.01.2015
Прийнято до публікації 27.01.2015

Анотація. Р. П. Загнибеда *Внеаудиторная деятельность студентов в системе их профессиональной подготовки.* В статтє розкривається роль и значення внеаудиторной деятельности студентов в процессе их профессиональной подготовки. Обосновывается система внеаудиторной деятельности в высшем учебном заведении, основными видами которой считается самостоятельная работа, научно-исследовательская, практика, досуговая деятельность. Анализируются основные функции позааудиторной деятельности студентов.

Ключевые слова: внеаудиторная деятельность, самостоятельная работа, научно-исследовательская, практика, досуговая деятельность, профессиональная подготовка, специалист сферы обслуживания.

Summary. Raisa Zagnybid. *Extracurricular students' activity as a component of their professional training.* The article highlights the importance of professional training of would-be service industry experts. It has been proved that curriculum plays an important role in training students for their future career although professional training efficiency depends greatly on a system of extracurricular activities at the institution of higher learning.

In the research context the essence of the term «extracurricular activities» has been defined more precisely; extracurricular activities as a component of interrelated work of educational institutions has also been studied, which is an integral part of professional training and is accomplished beyond the syllabus in order to create conditions for students' individual progress and their self-realization. The emphasis is made on the following main tasks which must be solved in the process of designing a would-be service industry expert during extracurricular activities: teach the students to define the level of their professional self-improvement at circumstances of higher educational establishment; improve the ability to independently choose means, methods and main directions of professional self-improvement; design skills to find guidelines, which must be reached in individual professional development; improve skills to independently study and analyze hospitality industry etc.

The main kinds of extracurricular activities are considered to be the following: individual work, research work, educational training, and leisure activities.

Key words: leisure activities, research work, extracurricular activities, professional training, independent work, practice, service industry expert.

УДК [331. 5:37](430)

Л. В. Кнодель

ВЗАЄМОДІЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА СИСТЕМИ ОСВІТИ У НІМЕЧЧИНІ

Статтю присвячено проблемам взаємодії ринку праці та системи освіти у Німеччині. У Німеччині існує кілька способів вирішення цієї проблеми, що їх розглянуто у пропонованій статті. Істотною відмінністю німецької системи професійного навчання є концентрація й інтеграція освітніх ресурсів, висока організованість і дисципліна навчального процесу.

Ключові слова: освіта, професійна освіта, ринок праці, навчальні заклади, наукові дослідження, навчальні дисципліни.

Постановка проблеми. Народну мудрість «Добре там, де нас немає» пам'ятають не всі, тож щороку тисячі наших співвітчизників виїжджають до Італії та Німеччини з надією на покращення фінансового становища своїх родин, вважаючи, що там, куди вони їдуть, безробіття не буде. Звичайно, рівень безробіття, наприклад, у Німеччині набагато нижчий за український, незважаючи на те, що кожен третій українець їде на заробітки саме до Німеччину. Як же організовується взаємодія ринку праці та системи освіти у так званому «заробітччанському раю»? [4].

Мета статті – схарактеризувати способи вирішення проблеми взаємодії ринку праці та системи освіти і професійного навчання у Німеччині.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Німеччині існує досить оригінальна модель взаємодії ринку праці та системи освіти. Справа в тому, що важливою особливістю німецького ринку праці віддавна є високий рівень трудової міграції. У в часи «німецького економічного дива» найдешевшою робочою силою були італійці. Згодом до них приєдналися турки та югослави. Саме в Німеччині виник термін «гастарбайтери» на позначення найбільш низькооплачуваних і малокваліфікованих робітників. Трудова міграція всіляко заохочувалася, адже в такий нехитрий спосіб держава вирішувала проблему повоєнного дефіциту кадрів.

Проте трудова міграція породила хвилю безробіття, адже діти «гастарбайтерів» не хотіли працювати як їхні батьки: вони отримували освіту і намагалися влаштуватися на більш престижні місця. Крім того, велика кількість іноземної робочої сили збільшила конкуренцію на ринку праці. В останнє десятиліття у ФРН зберігається досить високий рівень безробіття, який, за офіційним даними, перевищує на сьогодні 10%. У таких умовах проблема професійної освіти в Німеччині має соціальний характер [4].

У Німеччині існує кілька способів вирішення цієї проблеми. Один такий спосіб походить від історичної практики, коли для проникнення до цехової корпорації претендент зобов'язаний був тривалий час виконувати функції помічника майстра, опановуючи секрети професійної майстерності, тобто проходив своєрідний курс практичного навчання.

І зараз багато молодих людей починають виробничу діяльність як підмайстри на різних малих підприємствах. Для держави така схема вигідна, адже вона майже нічого не витрачає на виробниче навчання. Крім того, вона дозволяє відносно рівномірно розподілити робочу силу у країні, створює умови для розвитку невеликих населених пунктів і провінцій, зменшує міграцію працездатної молоді в мегаполіси.

Разом із тим, система навчання підмайстрів має певні недоліки, а саме – вузька спеціалізація, що створює перешкоди для професійної та територіальної мобільності робочої сили, наприклад, спеціаліст із шиття хутряних виробів може не знайти собі роботи в іншому місті, де немає подібних підприємств. До того ж, в умовах несприятливої економічної кон'юнктури керівники малих підприємств не хочуть наймати некваліфіковану молодь.

Ще одним варіантом первинної професіоналізації молодих людей у ФРН є модель «трудоного року». Після одержання загальної середньої освіти випускник може подати заявку в земельні органи соціального забезпечення або благодійні організації (найчастіше церковні) про своє бажання відпрацювати рік у рамках соціальних проектів. Зазвичай, це екологічні, освітні, культурні заходи. Пройшовши конкурсний відбір, молоді люди протягом року виконують відповідну роботу за символічну плату.

Держава або церковні фонди оплачують житло, харчування та дають незначну суму готівкою. Передбачається, що в ході «трудоного року» людина має визначитися з майбутньою спеціальністю, одночасно здобувши навички трудової діяльності й загальні професійні компетенції [2].

Також у ФРН існують центри професійної освіти, подібні до наших професійних училищ. Вони готують кваліфікованих працівників для підприємств індустрії, сервісу й аграрного сектору. Процес навчання займає три роки. Протягом першого року учень знайомиться з усіма професіями, за якими здійснюється підготовка в цьому освітньому центрі, пробує свої сили. Спеціалізоване навчання починається з другого року перебування у навчальному центрі [3].

Таке «наближення» освіти до запитів ринку праці повинне зменшити число помилок під час вибору професії, коли людина приймає рішення на основі стереотипів або неповної інформації, а після ближчого знайомства з майбутньою спеціальністю розчарується у своєму професійному виборі. Крім того, можливість познайомитися з азами професійної діяльності максимальної кількості професій і спеціальностей створює більш сприятливі можливості для наступного перенавчання.

Ще однією істотною відмінністю німецької системи професійного навчання є концентрація й інтеграція освітніх ресурсів. Замість того, щоб створювати кілька десятків професійних училищ у різних містах і розпорошувати кошти на забезпечення їхньої матеріально-технічної бази, у нових землях ФРН формуються окружні й земельні центри початкової та середньої професійної освіти, де відбувається навчання найрізноманітнішим професіям і спеціальностям. Як наслідок цього скорочуються витрати на адміністративний апарат, концентруються фінанси для здійснення відповідних комунальних платежів, з'являються ресурси для підтримки матеріально-технічної частини в належному стані [1].

Тож молодій людині у Німеччині безробіття не загрожує, якщо у неї є бажання працювати.

Освіта в Німеччині є класикою світового навчання. Особливо привабливим навчання в Німеччині робить поєднання доступної ціни та якості отриманих знань. Крім того, володіння німецькою мовою, як і раніше, залишається дуже затребуваним на ринку праці України. Система освіти Німеччини завжди була зразком організації навчання для всього світу. Протягом багатьох років до її структури вносилися мінімальні корективи, водночас залишаючи загальні принципи і статут навчання.

У Німеччині іноземцям достатньо легко вступити до університету, необхідний мінімум для навчання – це знання німецької мови, яку можна вивчити там само, на спеціальних курсах німецької мови в Німеччині. Для дітей в Німеччині також є багато різних програм: канікулярні освітні тури, середня освіта, курси німецької мови. Для дорослих найбільш затребуваними є: навчання в університетах Німеччини, бізнес-освіта, вивчення ділової німецької мови [1]. На жаль, ринок МВА-шкіл у Німеччині представлений дещо гірше, ніж в Англії та Канаді, але вони мають величезну перевагу для тих фахівців, кому в роботі потрібна саме німецька мова [4].

Нині вища освіта Німеччини, подібно до інших країн Європи, переживає кризу. Підґрунтям такої кризи є, безперечно, економічні та соціально-політичні чинники. Принаймні, на них вказують всі аналітики, вчені, громадські діячі. Але якщо проаналізувати стан сучасної вищої освіти, звернувшись до внутрішніх, зокрема психологічних, факторів, можна розглянути цю проблему під іншим, суттєво новим кутом зору і зробити певні важливі висновки.

Для аналізу національних особливостей вищої освіти в Німеччині недостатньо лише опису її сучасного стану, проблем та перспектив розвитку. Для того, щоб чітко зрозуміти різні аспекти цього питання, зокрема його психологічний аспект, необхідно, передусім, розглянути деякі ключові моменти в історії німецької вищої освіти на різних етапах розвитку німецького суспільства. Важливим моментом для з'ясування суттєвих психологічних особливостей німецької освіти є вивчення праць видатних німецьких

мислителів, психологів, педагогів та їх впливу на стан вищої освіти в різні періоди становлення і розвитку цієї галузі суспільного життя.

Що саме спричинило таку популярність німецької вищої освіти та яким психологічним чинникам має завдячувати система вищої освіти в Німеччині своєю популярністю? Чи можна вважати причинами кризи сучасної системи вищої освіти лише зовнішні (економічні, соціально-політичні та ін.) чинники? На ці та деякі інші питання ми спробуємо дати відповідь у пропонованій статті.

Протягом багатьох століть вища освіта Німеччини розвивалася за умов роздільності земель, що позначилося не лише на її структурі, але й на тих ідеологічних та психологічних чинниках, які були покладені в її основу. Національною особливістю німецького народу є не лише його славнозвісна акуратність і пунктуальність. У німецькому менталітеті зосереджені майже всі переваги і недоліки пересічного жителя Західної Європи. Великий римлянин Тацит, звісно, помилявся, говорячи про відсутність у німців золота і срібла: золото німців – їх руки, а срібло – їх голови. Система освіти в Німеччині поступово стала тим центром, що сформував більшість переваг і недоліків німецької нації.

Той факт, що німецька «школа» мала заслужену добру славу протягом багатьох століть (починаючи від епохи пізнього Середньовіччя і майже до кінця 19 століття) не є випадковим. Німецька освіта була ґрунтовною і високоякісною. Вона прищеплювала громадянам працелюбність, прагнення до знань, навички пунктуальності й дисципліни. Німці також були старанними учнями. Класичного і глибокого змісту набула відома німецька тріада «studieren, propagandieren, organisieren!» (нім. «Вивчати, пропагувати, організовувати!») [1].

Перший розквіт вищої освіти у Німеччині припадає на період пізнього Середньовіччя, за часів реформ Мартіна Лютера. Реформатор добре розумів, що втілення його ідей знайде відгук лише в середовищі освічених громадян. Але його погляд на розвиток освіти був неоднозначним: нижчим верствам населення він пропонував давати мінімум освіти: «Молодий і дурний народ слід навчати завжди одними й тими ж виразами, в іншому разі не уникнути помилок».

Подальший розвиток вищої освіти в Німеччині пов'язаний з іменем Гейдельберзького університету. Заснований ще у середині XV століття, університет виховав цілу плеяду видатних вчених і державних діячів [1].

Гейдельберзький університет є зразком високої духовної стійкості. Тридцятилітня війна, під час якої була вивезена до Риму всевітньо відома університетська бібліотека «Biblioteca Palatina» та зруйнований весь комплекс корпусів університету, завдала значних збитків знаменитому Гейдельбергу. Але університет зміг відновити свою роботу і до середини XIX століття піднявся до рівня найпрестижнішого вишу в Європі.

Визнаними центрами вищої освіти європейського рівня стали також Єна, Берлін, Лейпциг, Геттінген. Успіх і популярність цих навчальних закладів пов'язані не лише з блискучим професорсько-викладацьким складом, але й з певними психологічними факторами німецької системи освіти.

По-перше, висока організованість і дисципліна навчального процесу. Іноді цей фактор мав і негативну сторону: казармені звички і фельдфебельський дух нерідко ставали предметом критики з боку видатних мислителів того часу. Підґрунтям цієї особливості можна вважати тривалий вплив Пруссії – воєнно-кріпосницької держави, політика якої відрізнялась граничною реакційністю і войовничістю.

Важливе значення мали також і гуманістичні принципи освіти. Якщо французи говорять: «L'argent n'a pas de maître» (фр. «Гроші не мають хазяїна»), то німці стверджують інший принцип: «Освіта не знає кордонів». Ідеалом німецької

прогресивної думки є людина-особистість, освічена і духовно багата. В уявленні представників тогочасної вітчизняної інтелігенції Німеччина була колискою Лютера, Дюрера, Гете, Шиллера, Гейне, Бетховена, Гегеля, Канта, Гердера, Фіхте, Гумбольдта, Шеллінга та багатьох інших творців і мислителів.

Якщо звернути увагу на стан вищої освіти в Німеччині наприкінці XVIII – протягом XIX століть, на передній план виступає її прагматизм. Невтомна, майстерна, кваліфікована, наполеглива праця дала німецькому народу всі переваги, що мали першочергове значення в етиці та психології тогочасної західної людини [1].

Праця і виробництво стають ідеалом, а незабаром – ідолом. «Європа одягає робочий халат», – писав голландський дослідник Й. Хейзінг. Провідними тенденціями у сфері вищої освіти стають суспільна користь і ефективність процесу навчання. Класична освіта відступає на задній план – науково-технічний прогрес завойовує всі сфери суспільного життя. Серед наукових дисциплін перевага надається точним і природничим наукам.

Саме в цей час німецька освіта набула популярності в Російській імперії. Достатньо згадати роман І. С. Тургенєва «Отцы и дети» (1861), де йдеться про російських фізиків і хіміків, «которыми наполнен Гейдельберг и которые, удивляя на первых порах наивных немецких профессоров своим трезвым взглядом на вещи, впоследствии удивляют тех же самых профессоров своим совершенным бездействием и абсолютной ленью». Ці слова ще раз підтверджують тезу про працелюбство німців як провідну рису їх національного характеру [1].

У кінці XIX – на початку XX століття в європейському суспільстві складається негативне уявлення про представників німецької нації. З початком Франко-пруської війни «німці слова» миттєво перетворилися на «німців діла». І. С. Тургенєв у 1870 році писав: «Теперь немцы являются завоевателями, а к завоевателям у меня сердце не лежит». «Плоды немецкой нации есть Лессинг и Гёте, Кант и Шеллинг, а плод германского национализма – насильственное онемечение соседей», – писав В. І. Соловйов.

Після двох світових війн образ німця асоціюється вже лише з образом завойовника, а німецька культура сприймається як експансія. Відповідно, знижується популярність вищої освіти в Німеччині, більше того, німецька освіта і наука бойкотуються європейським співтовариством: на переважну більшість міжнародних наукових конференцій не запрошуються німецькі вчені.

Стосовно психологічного аспекту, німецька вища освіта в цей час перебувала під впливом ідей панування «арійської раси» з одного боку і повного бойкоту світовим співтовариством – з іншого. Такий стан негативно впливав на розвиток освіти, відтіснивши на задній план ідеї гуманізму, внутрішньої свободи, формування високоморальної особистості.

Історично освіта на заселених німцями територіях була справою церкви і держави. Ще з часів раннього середньовіччя саме вони визначали її зміст та обсяг, відповідали за організацію та матеріальне забезпечення. Сучасна земельно-федеративна структура системи освіти, таким чином, є спадщиною старих часів. Найстаріший університет Німеччини (м. Гейдельберг, 1385 р.) створений відповідно до паризької моделі, за якою імператор чи папа надавали корпорації викладачів і студентів право вивчати теологію, право, медицину і філософію латиною, задовго до запровадження наприкінці 17-го століття обов'язкової освіти у частині земель.

Поділ країни на мікрокнязівства та релігійні сварки швидко призвели до появи в Німеччині майже 40 університетів (на 1700-й рік), які готували державних чиновників. Пізніше кількість закладів зменшилося через злиття чи ліквідацію, а їх діяльність

занепала внаслідок застарілих програм. Так звані «нові» університети з'явилися впродовж 18-го ст. У них почали вивчати природничі науки та викладати німецькою.

Найглибші реформи вищої освіти, названі «неогуманістичними», відбулися у Німеччині в XIX сторіччі.

У 1809 році в Берліні було створено університет за новою концепцією. Ця подія пов'язана з іменем Вільгельма фон Гумбольдта, який нетривалий час керував освітою в уряді Пруссії [3]. В основу діяльності цього навчального закладу, що й досі вважається моделлю класичного університету, він поклав наступні принципи: широка автономія при державному фінансуванні, самоврядування групи керівників кафедр (ординаріїв), наукові дослідження без вузького практичного спрямування, відмінність від шкільної та суто професійної підготовки. Реалізація цих принципів вивела тогочасну Німеччину на позицію світового лідера в царині вищої освіти та докторантури, а нова модель університету набула широкого розповсюдження в усьому світі.

Другим наслідком реформ XIX ст. стало створення технічних навчальних закладів для розвитку практичних наук, що їх не викладали ні в «нових» університетах, ні в університеті Гумбольдта. Такі заклади довго боролися за отримання університетського статусу.

Після Другої світової війни статусу закладів вищої освіти також набули вищі фахові школи, але їх дипломи лише нещодавно наблизилися до університетського рівня. Як і в інших розвинених країнах, перші десятиріччя після Другої світової війни стали у ФРН часом уведення обов'язкової середньої освіти й переходу від елітарної до масової вищої освіти.

Соціальні зміни останніх 20 років та підвищення суспільного значення вищої освіти зумовили скорочення неprestижного потоку Hauptschule (закінчення якого ускладнює доступ до вищої освіти) й поступове розширення загальної освіти у гімназіях, орієнтованих на підготовку учнів до університетів.

Вища освіта ФРН має чітку бінарну структуру, складаючись з університетів («наукових вищих шкіл») та політехнічних інститутів («вищих фахових шкіл»). Роль останніх постійно зростає.

Вищою освітою Німеччини опікуються як федеральний уряд, так і уряди земель. Нове будівництво вони виконують спільно, а решта справ перебуває у віданні земель відповідно до згаданого рамкового закону про вищу освіту 1975 р. Поточна діяльність державних і приватних ВНЗ регулюється законами земель [3].

Регулярно збирається конференція міністрів освіти земель, є також Спілка ректорів ВНЗ. Більшість серйозних документів вони створюють спільно. Є також комісія з наукового планування. Заклади вищої освіти фінансуються землями на 94%, центром – на 6% (дані станом на 1993 р.). Близько 7,8% фінансування університетської науки здійснює приватний сектор економіки [4].

Усі заклади освіти поділяються на наступні групи: університети (класичні, технічні, загальноосвітні), а також спеціалізовані заклади університетського рівня (вищі школи для підготовки вчителів, теологів, лікарів тощо) (група А). У закладах цієї групи навчається 1,4 млн. студентів; вищі фахові школи зі спеціалізованою фаховою підготовкою, в яких навчається 445 000 студентів (група В); вищі школи (коледжі) мистецтв і музики: 45 закладів і 30 000 студентів (група С).

Основою системи вищої освіти є група А. Педагогічні заклади університетського рівня з'явилися після 1945 р., вищі фахові школи – з 1970 р. [3].

Після 1970 року було здійснено невдалу спробу створити загальноосвітні університети шляхом поєднання змісту і методів викладання у класичних університетах та вищих фахових школах. Трохи пізніше почали діяти спеціалізовані вищі школи для підготовки чиновників середнього рівня (30 закладів і 52 000 студентів у 1993 р.) [4].

Після об'єднання ВНЗ у 1992-1993 навчальному році в Німеччині залишилось 318 закладів вищої освіти різного рівня: 91 звичайний і один загальноосвітній університети, 11 педагогічних, 19 теологічних, 43 мистецьких, 153 технічних і спеціалізованих ВНЗ. З них до недержавного сектору належали: 6 університетів, 17 теологічних закладів, 2 мистецьких коледжі, 35 вищих фахових шкіл. Плата за навчання у них нерідко висока.

Університети (Wissenschaftliche Hochschulen) об'єднують заклади трьох типів. Більшість має класичну структуру та наступні завдання: здійснення наукових досліджень, навчання та підготовка кадрів вищої кваліфікації, надання хабілітації (докторат-2) для заміщення посад завідувачів кафедр. Стандартне навчання триває щонайменше чотири роки.

У землі Північний Рейн-Вестфалія зберігся релікт періоду змін вищої освіти в країні у 70-х роках – «загальноосвітній» університет, що поєднує у своїх програмах завдання усіх трьох груп закладів (А-С).

Педагогічні вищі школи готують учителів для нижчих рівнів освіти та спеціалізованих шкіл. Об'єднані з університетами, вони збереглися як окремий вид лише у трьох землях (Баден-Вюртемберг, Шлезвіг-Гольштейн, Тюрінгія).

Вищі фахові школи (Fachhochschulen) мають чимале значення, готуючи спеціалістів з інженерії, бізнесу, менеджменту тощо. Наукові дослідження в них звужені й не претендують на фундаментальність.

Музичні і мистецькі вищі школи готують фахівців з усіх видів мистецтв і музики. Для отримання диплома необхідно скласти двохступеневий фаховий екзамен.

Для вступу у ВНЗ необхідно мати атестат про повну середню освіту, що буває трьох типів: загальний (allgemeine), який дає доступ до всіх ВНЗ; фаховий (fachgebundene), що дає доступ до певних факультетів; призначений лише для вступу у вищі фахові школи і на відповідний факультет загальноосвітнього університету.

Перші два види вимагають закінчення гімназії чи прирівняного до неї професійного закладу з тривалістю навчання 13 років. Третій отримують після навчання тривалістю 12 років у профшколах.

Музичні, мистецькі та спортивні ВНЗ проводять фахові екзамени. Для деяких напрямів інженерної вищої освіти від вступників вимагають певного досвіду роботи на виробництві. Існує також можливість вступу у ВНЗ без формального атестата на основі конкурсних іспитів за обов'язкової наявності певного стажу роботи за цією спеціальністю.

Стаття 12 Конституції ФРН гарантує громадянам право вибору як освіти, так і місця її отримання, що й пояснює повну відсутність обмежень на вступ до більшості ВНЗ. Якщо ж вони десь і запроваджуються, то лише з причин повної неможливості задоволення всіх запитів студентів для наступних напрямів: медицина, ветеринарія, стоматологія, архітектура, економічні науки. Для допуску на ці спеціальності запроваджено відбір на основі середніх шкільних оцінок, враховуються час, що минув після закінчення абітурієнтом школи та соціальні аспекти, проводяться співбесіди і письмові тести. Останні стали обов'язковими для вступників на медичні спеціальності [2].

Академічний рік має 28 тижнів в університетах і 38 тижнів – у вищих фахових школах. Час навчання у ВНЗ ФРН поділяється на дві (основну і головну) стадії: Grundstudium і Hauptstudium. Перша (найчастіше – 4 семестри) складається із загальних обов'язкових предметів і включає проміжні екзамени (перехід на другий рівень). Друга стадія надає студентам ширші можливості вибору предметів і закінчується екзаменами з наданням диплома чи звання магістра, або держіспитами (Staatsprüfung). Під час переходу на другу стадію є можливість певної зміни напряму навчання.

Екзаменом закінчується вивчення кожного предмету. Після завершення програми виконується письмова робота (Hausarbeit), а також складаються усні чи письмові екзамени з головних дисциплін. Оцінки у ФРН ставляться за шестибальною шкалою: 1 – дуже добре; 2 – добре; 3 – задовільно; 4 – досить (прохідний бал); 5 – не досить; 6 – незадовільно [3].

На обох стадіях використовують різні види занять: лекції, контрольні роботи (Übungen – завдання), практичні заняття, екскурсії. Вся програма, як і кількість тижневих годин, регулюється протягом навчання.

На лекціях викладають базові дисципліни курсів, з яких пізніше складають проміжні чи підсумкові іспити. Під час семінарів, контрольних і практик вимагаються усні чи письмові роботи. Студент на їх основі отримує курсовий сертифікат (Leistungsnachweise), необхідний як під час підсумкового екзамену, так і під час переходу на наступний рівень навчання. Сертифікат є головним засобом контролю якості навчання впродовж навчального року. Відвідування всіх видів занять є обов'язковим. Екскурсії проводяться для набуття фахового досвіду. Студенти старших курсів залучаються до різноманітної тьюторської роботи з молодшими студентами (з отриманням платні).

Прикінцевий документ залежить від виду програми (спеціалізації). Одержанням диплома закінчуються курси інженерії, економіки, соціальних і природничих наук, магістерським посвідченням – мистецькі і гуманітарні, хоч межі між цими документами досить нечіткі і в 50 університетах з однієї й тієї самої спеціалізації дають то один, то інший документ. Диплом чи магістерське посвідчення видають і після 1-2 років поглибленого додаткового навчання, яке відбувається після виконання програми другого циклу.

Таблиця 1. дає чіткіше уявлення як про види кваліфікацій у ВНЗ Німеччини, так і про стандарти на тривалість програм для їх отримання.

Таблиця 1

Види кваліфікацій вищої освіти Німеччини

Профілі	Тривалість денного навчання (років) і присуджений диплом				Різна тривалість
	4	5	6	7	
Arts (гуманітарні науки)	SP/MA		SP/MA		D
Теологія		(P/Di)			D
Право	(SP)		SP		D
Соціальні, економічні науки	(Di)		Di		D
Точні, природничі науки, технології	(SP*/Di)			(SP*/Di)	D
Загальна медицина			SP	SP	D
Стоматологія			SP		D
Ветеринарія			SP		D
Сільське господарство	(Di)	Di			D

Примітки:

1. SP – 1-ий держіспит; Di – диплом; MA – Magister Artium; P – професійна кваліфікація; D – доктор.
2. Круглі дужки означають, що наведені мінімальні строки навчання для отримання цієї кваліфікації, а їх відсутність – що йдеться про середні, а не про мінімальні строки.
3. Для природничих і технічних спеціалізацій державні іспити складають ті, хто бажає надалі працювати в державному секторі.

* Лише для осіб, які бажають отримати право викладати в закладах середньої освіти.

Дипломний ступінь присуджують усі види ВНЗ після складання екзамену і виконання письмової дипломної роботи, яка засвідчує вміння студента досліджувати проблеми свого фаху. В дипломі вказують головну спеціалізацію. Для інженерних спеціальностей загальним є звання «Diplom-Ingenieur», для інших – поряд зі словом «диплом» вказується фах: Diplom-Physiker. Диплом є базовим документом для початку трудової діяльності, особливо в промисловості та бізнесі.

Звання магістра – Magister Artium (M. A.) – надається в мистецьких і гуманітарних спеціальностях після такої ж системи (екзамени і дипломна робота), як і для отримання диплома, але деталі процедури залежать від ВНЗ. У посвідченні магістра спеціалізація не вказується, наводиться лише уніфіковане «МА».

Державні екзамени проводять для бажаючих вступити на державну службу чи працювати у регульованих державою сферах (медицина, фармацевтика, харчова хімія і промисловість). Іспити для вчителів контролюють землі, іншими фахами займається центральний уряд. До екзаменаційних комісій включають викладачів ВНЗ та урядовців. Стандарти однакові і для державних, і для академічних екзаменів.

Правники та вчителі після складання першої групи держіспитів 1-2 роки працюють, а потім складають другий держіспит. Після цього вони стають повноправними державними службовцями. Для вступу в докторантуру (аспірантуру) необхідно мати одну з указаних кваліфікацій (диплом магістра чи держіспит аналогічного рівня) або відповідну їм закордонну, а також високі оцінки з профільних предметів. Робота виконується за допомоги наукового керівника (Doktorvater) і має назву «дисертація». Її виконання і захист регулюються відповідним законодавством. Дисертація захищається усно, кваліфікація присуджується рішенням факультету чи департаменту і має назву Doctor philosophiae чи аналогічну (Dr. Jur. тощо).

У 1992 р. у ФРН навчалося 118 000 іноземців (27 500 з Європи). Для вступу потрібен національний атестат середньої школи, який надає доступ до університетської освіти. Для його визнання звертаються до того закладу ФРН, який цікавить абітурієнта. Визнання документа здійснюється на основі рекомендацій Постійної конференції ректорів ВНЗ Німеччини [4].

Вступ на мистецькі чи спортивні спеціальності здійснюється через тести навіть тоді, коли у рідній країні абітурієнта вже розпочали навчання за цими фахами. Для вступу на інженерні спеціальності вимагається (як від німців, так і від іноземців) певний обсяг вивчення головних дисциплін і спецпрактика.

Отримавши бланки анкет та інструкції від Akademisches Auslandsamt – служби справ студентів-іноземців, слід належним чином підготувати документи, виконавши необхідні нотаріально підтверджені переклади. Набір німецькі ВНЗ здійснюють двічі на рік. Зарахування відбувається на основі аналізу документів без вступних тестів чи екзаменів за винятком вказаних вище випадків.

Німеччина підписала основні конвенції Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання закордонних кваліфікацій. Вона має чи не найбільшій у світі досвід вивчення і визнання закордонних освітніх документів: відповідну спеціалізовану службу тут створено ще на початку ХХ ст.

Університети Німеччини належать до числа національних лідерів з наукових досліджень, хоча значну кількість серед них здійснюють лабораторії великих фірм та інститутів спілки Макса Планка. Університети та інші заклади підтримують контакти з багатьма закордонними закладами, відряджають власних працівників і приймають закордонних фахівців. Діють кілька програм сприяння обміну викладачів-науковців та студентів, постійно зростають видатки на стажування іноземців у Німеччині.

Німецька система освіти приваблива як для самих німців, так і для іноземних громадян. Причина такої привабливості полягає в тому, що навчальні заклади

Німеччини гармонійно поєднують старі університетські традиції з новітніми досягненнями науки і техніки.

Разом зі старими університетами, що відзначаються широким вибором класичних предметів, у Німеччині з'являється все більше нових вишів, що роблять ставку на міждисциплінарне навчання і тісний зв'язок між теорією і практикою. Таким чином, навчальний процес і наукові дослідження не є в німецьких вузах ізольованими один від одного. Навпаки, студент після закінчення німецького університету отримує не тільки суто теоретичні знання, але і практичний досвід з вибраної ним професії.

Нині у Німеччині вища освіта знову набуває популярності серед молоді. Водночас експерти зауважують, що і в майбутньому Німеччині не вистачатиме висококваліфікованих фахівців [4]. Адже у порівнянні з іншими розвиненими індустріальними країнами Німеччина помітно відстає за кількістю студентів. Лише 37 % молодих людей одного шкільного випуску рівень знань дозволяє вступити до вищого навчального закладу. У Фінляндії та Швеції цей показник дорівнює приблизно 60 %. Якщо в Німеччині у 70-х – 80-х роках бажаючих учитися в гімназії було занадто багато, то вже в 90-х - гімназії помітно втратили свою популярність.

Одна з причин такого ситуації полягає в неправильних прогнозах, згідно з якими Німеччині начебто загрозувало перенасичення ринку праці спеціалістами з вищою освітою. Через побоювання після закінчення вищого навчального закладу поповнити лави безробітних, кожний четвертий випускник гімназії відмовлявся від свого права на місце у виші, надаючи перевагу професійно-технічній освіті.

Тепер ситуація докорінно змінилася, і не тільки в Німеччині. Сьогодні фірми в усьому світі дедалі частіше шукають спеціалістів із більш високою кваліфікацією. Так у ФРН рівень безробіття серед фахівців із вищою освітою становить лише 3,5%.

Загалом у Німеччині нараховується майже чотири мільйони безробітних, що дорівнює 10% працездатного населення країни [4].

Німеччині катастрофічно не вистачає інженерів та комп'ютерників. Нині до дефіцитних спеціальностей додалися ще й учителі та лікарі.

На думку Клауса Клема, експерта з питань освіти Ессенського університету, в майбутньому проблема нестачі спеціалістів із вищою освітою ще більше загостриться. Вже зараз можна спостерігати, як окремі федеральні землі намагаються перекупити одна в одній вчителів.

Експерти попереджають, що незабаром дефіцит робочої сили пошириться й на природознавчу сферу. Нині навіть Інститут німецької економіки, експерти якого раніше застерігали щодо безробіття серед дипломованих фахівців, тепер агітують за навчання в університетах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Уряд Німеччини взявся за реформування системи надання стипендій для того, щоб заохотити молодь вступати до вишів. Крім того, із державної скарбниці планується виділити чотири мільярди євро на організацію груп продовженого дня в усіх школах, аби підвищити загальний освітній рівень учнів і таким чином підготувати їх до навчання у вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Абашкина Н. В. Система народного образования в Федеративной Республике Германия / Н. В. Абашкина // Система народного образования в Западных странах на современном этапе (капиталистические и развивающиеся страны). – К., 1990. – С. 62 – 69.
2. Ausbildung und Berufe. – Bielefeld Bonn, 2009. – P. 22 – 27.
3. Ausbildung und Berufe. – Bielefeld Bonn, 2010. – P. 20 – 21.
4. Bahlburg M. Aufgaben und Leistungen öffentlicher und privater Investitionen / M. Bahlburg. – Bonn, 2003. – P. 163 – 170.

Одержано редакцією 09.01.2015

Аннотация. Л. В. Кнодель. **Взаимодействие рынка труда и системы образования в Германии.** Статья посвящена проблемам взаимодействия рынка труда и системы образования в Германии. В Германии существует несколько способов решения этой проблемы. Существенным отличием немецкой системы профессионального обучения является концентрация и интеграция образовательных ресурсов, высокая организованность и дисциплина учебного процесса.

Ключевые слова: образование, профессиональное образование, рынок труда, учебные заведения, научные исследования, учебные дисциплины.

Summary. Ludmila Knodel. **Interaction of labour market and education system in Germany.** The article deals with the problems of interaction between labour market and education system in Germany. In Germany, there is a very original model of the interaction of the labour market and the education system. In Germany there are several ways to solve this problem. A significant difference between the German systems of vocational training is the concentration and integration of educational resources, high organization and the discipline of educational process. Labour migration is strongly encouraged, because in such a simple way to solve the problem of the state of post-war shortage of personnel. A large number of foreign workers increased competition in the labor market. In the last decade in Germany kept fairly high level of unemployment, which, according to official data, more than 10% today. in Germany the unemployment rate for specialists with higher education is only 3. 5%. In general, in Germany there are nearly four million unemployed, equal to 10% of the working population. Germany desperately short of engineers and computer geeks. Now the scarce specialties were added and teachers and doctors. In such circumstances, the problem of vocational education in Germany is social. In Germany, there are several ways to solve this problem. Education in Germany is the world's classic study. The education system in Germany was an example building training for the world. Today, higher education in Germany, like other European countries in crisis. German universities are among the national leaders in research.

Keywords: education, professional education, labor market, educational institutions, scientific research, educational disciplines.

УДК: 330.102.344:339.137

С. В. Корновенко, О. М. Тараненко

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню впливу інтелектуального капіталу на розвиток інноваційної економіки. У статті проаналізовано точки зору різних зарубіжних і вітчизняних науковців щодо інтелектуального капіталу як економічної категорії. Визначено його характеристику та структуру. Сформульовано власне уявлення поняття інтелектуальний капітал. Зроблено акцент на освіті як чиннику інноваційного розвитку. Розкрито залежність між витратами на науку і якістю зростання економіки. Розглянуто питання щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності. Досліджено проблему неефективного використання власного інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційна економіка, потенціал, трудові ресурси, наукова діяльність.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття відбувається перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва. Постіндустріальна концепція залучає до національного багатства, поряд з матеріальними, нематеріальні активи – людські та інтелектуальні ресурси, що є основою інтелектуального капіталу.

Важливість ролі інтелектуального капіталу дедалі глибше усвідомлюється різними дослідниками. Інтелектуальний капітал вже охоплює всі сторони господарства: